

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901- L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Ramon Carbonell Cervelló**.
Projecte: Bòbiles
Data: Maig 2006.
Entrevistadora: Mireia Mascarell.
Duració: 40 minuts.

CARA A:

Estem avui amb en Ramon Carbonell Cervelló per parlar una mica de la bòvila "La Redentora", no tant perquè tu hi haguessis treballat sinò per la experiència que des de molt petit has viscut vinculat a tot aquest món per la professió del teu pare. Llavors així per començar una mica, m'agradaria que fessin una mica d'anar enrera i pensar quins són els records que tens de petit d'aquest espai i què s'hi feia. O sigui, què recordes tu de petit, que fossin coses que diguessis: "Hosti, aquesta gent fan..."

"Bueno", jo de petit recordo haver acompanyat o estar al costat del meu pare quan ell feia els totxos, que en aquella època es feien a mà, diguéssim, eren unes eres, tenien uns motllos de fusta en el qual posaven el fang, l'allisaven i el treien i així anaven fent els totxos. Una vegada estaven una mica secs els posaven drets perquè continuessin assecant-se i a l'endemà una vegada ja estaven més secs, els plegaven diguéssim, els treien d'on els havien fet i els posaven en una espècie de portelades o porxos perquè s'acabessin de treure tot l'aigua i assecar-se bé. Una vegada diguéssim estaven ben secs, els posaven al forn, que al forn diguéssim, al principi de començar la bòvila, segons havia sentit al meu pare, era que omplien el forn i posaven el foc, feien la fornada i el foc s'apagava. Diguéssim, aquí quan van fer la bòvila a Hospitalet, la van fer de forn continu, diguéssim era una espècie... com si fos una pista d'atletisme, per una banda anaven posant els totxos secs, diguéssim que no estaven cuits i per l'altra banda anaven treient els cuits, i el forn anava sempre per davant d'ells, diguéssim, hi havia unes persones que es cuidaven del foc, que tenien que treballar les 24 hores al dia, tots els dies de l'any, diguéssim, no hi havia ni festes... "Bueno", feien tornos i tal, no?, però aquesta gent, nevés, plogués i tal, ells tenien que treballar.

O sigui, si plovia el forn funcionava igual.

Sí, sí, lògicament estava cobert i tal, però el foc sempre anava diguéssim per davant, diguéssim, uns metres tenien el forn, a continuació anaven treient els totxos que ja estaven cuits, i per darrera diguéssim, tenien un espai entre un lloc i un altre i anaven posant els nous que tenien que coure diguéssim, i jo sempre anava donant voltes.

O sigui, era una cadena continua.

Exactament, sí, sí, és una... jo dic una pista d'atletisme perquè és el d'allò, amb una sèrie de portes pels costats que és on treien i posaven els totxos, treien els d'allò, llavors els apilaven fora, els mullaven, perquè llavors en aquella època els mullaven perquè treïessin la calç i les petites impureses que poguessin tindre i llavors ja els carregaven en els camions, "bueno", en principi en els carros, carros de cavalls, i a vendre'ls a Barcelona i tal, o ja després amb posterioritat en els camions i tal. I la terra, diguéssim, la treien també de més

amunt d'on tenien la bòvila i era a base de pic i pala i a garbellar-la diguéssim, anar garbellant, llavors quan hi havia espai tenien unes vagonetes, una espècie de... com si fos de les mines però només hi havia una, que la carregaven de fang i a cada era hi havia un sot que l'omplien de terra, li afegien aigua i allà és on feien el fang per fer els totxos.

No hi havia cap producte que s'hi afegis per donar color de res?

No, no, res, precisament el motiu de la ceràmica, dels totxos, no qualsevol argila és bona per fer aquest producte, llavors aquí era una zona que l'argila era especial per aquest producte.

Perquè tu abans em comentaves que fent una mica de recerca, saps que La Redentora venia d'un altre lloc.

Sí, La Redentora va començar... perquè a l'any 1898 hi havia... segons va explicar el meu pare en un llibre que he trobat d'ell, diguéssim, van tindre una gran crisi de... Hi havia treballadors que es dedicaven a la rajola, llavors es van ajuntar un grup i van dir: "Anem a llogar un forn i fem nosaltres el producte amb el nostre esforç i tal". Llavors van començar amb això, llogant un forn...

Era un grup de treballadors?

Sí, un grup de treballadors...

Que es coneixien d'una altra empresa.

"Bueno", de treballar, perquè anaven... en aquella època anaven tants totxos fas, tant cobres a final... Per exemple, si els hi pagaven per dir a deu cèntims el totxo "pues" ells què feien? Cent totxos "pues" tenien...

O sigui, que treballaven a sac, vaja.

A preu fet per dir-ho d'alguna manera. Llavors es van agrupar, van llogar una, però és clar, estaven en precari, van tindre la desgràcia de que s'els hi va inundar el forn i ho van perdre tot.

Llavors diguessin per mitjà d'altres indústries o companys i tal, van fer un festival a la plaça de braus, a les Arenes per ajudar. Van continuar diguéssim, recuperant-se i tal i al final "pues" van dir: "No podem estar sempre a despeses d'estar de lloguer", per dir-ho d'alguna manera. Llavors va ser quan van decidir de buscar un lloc, un terreny que els hi fos diguéssim, adient a l'argila i tot per ells, i van trobar el d'aquí de Rius i Carrió, Collblanc-La Florida, i van començar. Llavors "en vez" de fer un forn de fornada única diguéssim, de que l'omplien, encenien el foc i tenien que apagar... llavors va ser quan van decidir de fer el "horno" bòvila continu, diguéssim, que no parava.

Això ho van construir ells, no existia l'edifici ni res.

No, no, no, llavors ells van comprar els terrenys aquests d'aquí, diguéssim es van comprar uns i uns altres els tenien arrendats però amb opció compra i una vegada les coses... Van tindre les seves vicisituds, els hi van anar més bé, més malament, els problemes també de les crisis que hi van haver i llavors van construir aquí i "bueno", la guerra també els hi va agafar amb problemes però "bueno", es van anar superant fins que... "bueno", el meu pare, en pau descansi, va morir, el pobre tenia unes idees però no les va poder veure complertes però "bueno", al principi era manual i a l'any... jo ara no recordo exactament però tenia que ser cap a l'any 55 o 56 o potser "algo" més, ja van posar maquinària per fer "en vez" de manual tot mecanitzat. Llavors ja feien "en vez" de totxo manual que és lo que es feia en aquella època, ja van començar amb la totxana, els "hero", els mahons foradats i tal.

Els arriben aquí a Hospitalet diguem, abans de la guerra.

Sí, ells arriben aquí a l'any 1918.

Just abans de tot l'auge de la construcció, o sigui, en un moment suposo que bo per tot el tema...

"Bueno", jo he conegut... perquè vaig vindre de molt petit, els carrers... el carrer Bóviles no existia, el carrer... l'Avinguda Miraflores eren quatre plantetes baixes i tal, el mercat de La Florida tampoc existia, lo que és ara l'església de la Llum tampoc existia... Diguéssim, aquí hi havia per dir-ho d'alguna manera... al carrer Pujos... No, perdó, el carrer Florida que arribava fins el carrer Avinguda Miraflores amb tres carrers diguéssim, el Martí Blasi i tal que tenien 500 metres cada banda i no n'hi havia res més, lo demés tot eren camps.

I què eren, quatre casetes baixes?

Sí, llavors a poc a poc... és igual que aquí al carrer Rius i Carrió "pues" eren plantes baixes i es va organitzar no sé si a continuació de la bòvila o al cap d'uns anys.

Perquè el grup aquest del teu pare i els companys, més o menys quants eren, ho saps?

Al principi van començar 70, van arribar a ser uns 150.

En torns.

Sí, en diferents...

Distribuïts per torns.

Sí, associats, no? El que passa que després amb motiu de que... "bueno", que les crisis també hi van haver i va haver gent que va desertar, va trobar feina en una altra cosa i tal i "bueno", es van quedar al final... no sé exactament, però debien quedar uns 25 o 30.

Escolta, i treballaven així amb el sistema de un cap de colla que dirigeix? Hi havia director? Era una cooperativa?

Els eren cooperativa, llavors tots treballaven... n'hi havia un que era el president i el secretari, amb posterioritat... diguéssim, jo quan ja era en el d'allò, tenien personal assalariat i ells ja, potser no tots però alguns estaven a les coses del despatx, coses administratives i encarregats de fer les comandes, i gent que feia el transport eren associats, "en vez" de treballar fent totxos o manipulant els totxos "pues" eren els que deien: "Tens de portar aquest camió de totxos al Passeig de Sant Joan", per dir un carrer, a una obra que s'estava construint allà, o a la Ronda de la Torrassa o a qualsevol lloc d'aquí de Hospitalet o dels voltants.

I tota aquesta colla van anar assentant-se aquí al barri o venien a treballar d'altres barris, d'altres llocs?

Sí, "bueno", n'hi havia gent que vivien a Sants, era d'on provenien molta gent, per això hi ha un carrer a Sants que es diu el carrer "de los ladrilleros" o els rajolers...

Perquè a Sants n'hi havien de bóviles o no?

Eren les...

Les originaries?

Diguéssim, ells la primera bóvila que jo tinc entés que van estar estava establerta a on és ara el miniestadi, allà és on van treballar. Llavors vivien a Sants i tal, no? Llavors hi havien uns que continuaven vivint a Sants, uns altres vivien aquí a Collblanc i el meu pare “pues” vivia aquí a Rius i Carrió.

Perquè aquí al arribar això que era un lloc poc poblat, suposo que relativament en pocs anys també va anar variant, no?

Sí, sí, es van vendre cases, que tot això que ara hi ha vivendes i blocs i tal, eren plantes baixes, tot eren plantes baixes i solars i tal.

I abans parlava amb la teva dona, la vinculació aquesta d'anar... o sigui, la tirada que tenia la gent d'aquí del barri de tirar més per exemple, per anar a comprar, per tot, cap a Sants i Collblanc que no pas cap altres barris de la ciutat. Això ja era antigament així suposo.

“Bueno”, és que antigament diguéssim, pràcticament aquí... lo que és ara el Torrent Gornal era una riera, era una riera diguéssim, passava i tal, anava cap abaix a les piscines de Hospitalet i anava a desembocar al mar, no? Llavors d'aquí de la riera amunt pràcticament no hi havia res, hi havia quatre cases a Pubilla Cases que les estaven fent, repeteixo, les quatre que hi havien aquí al carrer Florida, tocant al Torrent Gornal i on hi havia més cases era al carrer Pujos diguéssim, la banda aquesta del carrer Vallparda i tal, anant cap a Collblanc sí. Llavors clar, anant cap allà no hi havia cap negoci ni res, clar, la tendència era anar a comprar... per exemple, la meva mare molts anys va anar a comprar al mercat de Collblanc perquè no n'hi havia un altre. Després sí que van fer... ja es va començar a poblar perquè van fer les vivendes de Onésimo Redondo, llavors al cap del temps van fer l'Avinguda Masnou, van començar a fer cases i van fer el mercat de la Florida. Llavors per proximitat tenies més aprop el mercat de la Florida, però jo per exemple, el carrer Ingeniero Moncunill l'he conegut de terra, el carrer Pedraforca també, el carrer Bóvilas també, lo que és la Plaça Llibertat era una bóvila...

Això, explica'm les bóviles que hi havia a banda de la vostra diguem.

Lo que passa és que els noms jo sí que no d'això...

No, és igual, és igual, no hi ha problema.

A lo que és la Plaça de la Llibertat n'hi havia una, llavors aquí a lo que és “los pajaritos” que diuen o els ocells, el Parc dels Ocells n'hi havia una altra, que aquesta sí que recordo que era la Balanyà. Una mica més avall n'hi havia una altra, jo la recordo molt difusament, que era d'un tal Bartolomé, a l'Avinguda Ponent amb Avinguda Electricitat n'hi havia una altra... i després ja a continuació era a la banda de Pubilla Cases que allà n'hi havia una o dues.

M'havien parlat de la Cubana, però em costa una mica de situar-la.

La Cubana igual era aquesta que jo la situo entre l'Avinguda Ponent i l'Avinguda Catalunya, entre el carrer Bóvilas i l'Avinguda Miraflores o Avinguda del Nord, per allà n'hi havia una que possiblement sigués aquesta Cubana, no ho sé exactament.

Escolta, i em pots explicar una mica més el funcionament diari de la bóvila. Dones no n'hi havia cap treballant.

No, no.

Ni fins als últims anys tampoc no hi havia secretària o telefonista...

Sí, secretària i telefonista sí.

Quan ja la cosa era més...

Sí, era a l'any 65, 66, hi havia secretària o telefonista.

Però ja tard.

Exactament.

Tu em deies que hi havia moltes feines per fer, s'havia d'anar a buscar terra, hi havia la feina de fer els totxos, hi havia la feina del forn... Una mica suposo, com tu comentaves que cada feina la feia un grup d'homes diferent diguem.

Sí, perquè per exemple, la forma de col·locar els totxos que es tenien de coure diguéssim, tenia que tindre el seu sistema perquè clar, tenia que passar el foc, tenien que fer una... Perquè la bóvila era diguéssim, com un tunel perquè ens entenguem, no? Llavors abaix era més ample i anava fent les...

Aquí es veu el forn o no?

No, "bueno", el forn... lo que és la d'això és aquest, però el forn... Jo he fet aquest dibuix, això és la paret, no? Llavors aquí entraves i això era on posaven... els totxos que ja estaven cuits els treien, i els altres que posaven... i tenien portes, no?, i per dintre tenia aquesta forma, té la mateixa forma de la porta però més petit diguéssim. Clar, llavors el foc anava corrent, no sé si en aquesta direcció o al revés no? Llavors tenien que posar els totxos d'abaix amb una forma perquè el foc corregués i després a mida que anaven apilant, també a dalt diguéssim, la persona que s'encarregava del foc tenia uns forats cada equis d'allò que amb unes "trampilles" per dir-ho d'alguna manera, amb un ferro aixecava, veia, i anava tirant el carbó perquè agafés les temperatures adequades per coure. Clar, tenien que anar molt en compte perquè si posaven massa temperatura llavors el totxo es cremava massa i es feia com una pilota el carbó amb el totxo i aquell totxo no servia, el tenien que llençar, no?

O sigui, que havia de ser algú especialista.

No especialista sinò clar, a base de fer-ho moltes vegades ja ho sabien, no?, i s'anaven tornant perquè clar, també és una feina pesada. Clar, encara que hi havia una distància el forn sempre tenia una temperatura, a l'hivern s'estava molt bé però a l'estiu...

Debia ser mortal.

I tant. Llavors s'anaven tornant els que portaven els totxos del lloc on estaven que s'havien ja secats fins allà, "pues" els anaven tornant, tant els que treien els que s'acabaven de coure i els treien a fora per després carregar-els-hi als camions, com els que portaven... s'anaven tornant diguéssim, normalment.

Clar, lògicament jo ho havia vist fer però es que no me'n recordo com ho feien, sé que feien una sèrie de carrerons perquè passés el foc, jo ara m'ho fan dibuixar i no ho sé, no ho recordo.

Clar, si no ho has fet és molt difícil que ho sàpigues reproduir. De qualsevol manera tenien un nom aquesta gent que treballaven al forn, se'ls hi deia fornadors o d'alguna manera o no?

No, que jo recordi no tenien cap nom especial, no.

Llavors hi havien el del forn, després tu em deies que hi havia els que anaven a buscar la terra, que això també es feia cada dia.

No, no anaven a buscar la terra, sinò... lo que és ara el carrer Bóviles era un solar, no?, una mica més amunt del col·legi, i llavors allà hi havia una sèrie de persones amb un pic que anaven picant, llavors, clar, treien d'allà la terra. Llavors hi havia una altra persona amb un trípod, amb un garbell gran i anaven tirant la terra allà i anava garbellant. Clar, sempre quedaven grumolls que per molt que li dinguessin al garbell... es llençaven al costat que servia per tapar aquell forat, llavors anaven garbellant.

Quan ja tenien una pila "pues" al costat. Després venien les vagonetes aquestes i les carregava, per dir: "Tenim que omplir..." el que els hi deien basses, basses per fer el fang, no sé si amb dues vagonetes omplien una bassa, no? "Pues" omplien la vagoneta del fang aquest, "bueno", fang, de la pols, i l'omplien allà, la tiraven i llavors posaven l'aigua perquè es fes fang. Una vegada ja el tenien preparat llavors anaven els que feien els totxos i treien una part perquè clar, allò els hi servia per quatre dies, treien, si necessitaven el tornaven a mullar una mica per fer més maleable i tal, i llavors anaven fent totxos.

I sempre es feia el mateix tipus de producció o anava variant això?

Sí, sí, quan van variar va ser quan van ja aplicar la maquinària, llavors sí que ja feien diferents tipus, però quan ho feien manual només era totxo diguéssim, el totxo que coneixem d'obra vista, el totxo manual.

Artesanal.

Exactament, artesanal. Després ja quan ho van fer amb maquinària diguéssim que era la "tolva", la "tolva" entrava en una maquinària, allà l'afegien...

Què és la "tolva"?

Sí, la "tolva" és un recipient on tiraven la terra, llavors aquella terra per mitjança d'una peça anava barrejant lo que anaven afegint, li afegien a l'aigua...

O sigui, la barreja la feien com aquestes màquines que fan el ciment, que fan "blublu"?

Exactament. Feien el fang i el fang aquell el posaven en un tub diguéssim a pressió per dir-ho d'alguna manera, i anava tirant... Llavors al final posaven la peça que volien fer, i sortia com si fos un "churro". Diguéssim, deien: "Totxanes", i posaven el motlle de totxana i allò sortia com... Tenien una màquina...

Sobre un motlle.

Sí, sobre un motlle. Sortia com si fos un macarró perquè se m'entengui. Llavors hi havia una cinta que ja tallava, amb un filferro, "pam", tallava. Llavors hi havien altres persones que agafaven aquests i els agafaven en una espècie de "palés" per portar-els-hi, deixar-els-hi en llocs perquè se sequessin.

Ah, la resta del procés era igual, el forn i tot era igual o també era elèctric i es va canviar?

No, no... Llavors ho deixaven en un lloc perquè se sequés i una vegada estava sec, "pues" feien el mateix procés, el posaven dintre el forn, es cuia i els altres anaven... uns posaven i els altres... Era exactament igual, no?, lo que passa que llavors, clar, al haver la maquinària canviaven el motlle, deien: "Volem totxanes", que és un tipus... que volem "jero" que era diguéssim com si fos el totxo massís, que llavors hi havien diferents mides, de 5 centímetres a 10, llavors ells aplicaven depenent de la mida que volien "pues" el tall el feien amb una guia o a una altra.

O sigui, la pasta era la mateixa.

La pasta era la mateixa.

Perquè quan era manual feien un tipus de totxo i ja està, era lo habitual.

Sí, sí, només feien totxo manual, perquè pràcticament en aquella època no es coneixia altre classe de material.

I tu havies sentit alguna vegada al teu pare parlar de si havia millorat la qualitat o no a l'haver mecanitzat...

Indudablement, el totxo massís diguéssim té una resistència que els demés productes no tenen, però "bueno", també la totxana té una resistència, el "jero" diguéssim que és un tipus... com si fos el totxo manual però té uns foradets molt petits, també té molta resistència, i després hi ha el que diuen el mahó, que és per fer els **????** i tal i té una altra resistència, són diferents diguéssim.

Llavors ja tractaven... l'argila que tenien aquí no... per aquest producte no els hi servia, necessitaven una altra argila que la portaven de Papiol o de Castellbisbal.

Perquè la d'allà tenia la qualitat adequada.

Exactament.

Llavors havien de pagar.

Sí.

Ho debia notar això també en el cost.

Sí, "bueno", però suposo que també al poder fer més producció diguéssim "pues" també...

Una cosa compensa l'altra.

Exacte, compensava.

I quan van mecanitzar es va notar una reducció de personal?

Jo diria que no, jo diria que més o menys tenien els mateixos... Possiblement algú estava a punt de jubilar-se, llavors va aprofitar per jubilar-se, però jo diria que no, que tenien el mateix personal.

I una pregunta... així lo que recordes tu, eh?, no hi ha cap problema si no te'n recordes. normalment els clients tu em deies, que igual es portava material a l'Hospitalet com a Barcelona.

Sí.

Però recordes si especialment hi hagués alguna constructora o algun propietari de l'Hospitalet o de Barcelona o algun tipus d'obres en les que hi hagués una relació client-fàbrica així especial?

Sí, aquí per exemple, ells subministraven a Codina, que està al carrer Rafael Campalans. El Codina té tot lo que era ceràmica, diguéssim, els hi comprava a ells. Com a empreses jo recordo una que es deia Vives em sembla, que estava aquí al carrer avinguda Sant Ramón Nonat, hi havia Construccions Beltran que aquí hi vaig treballar jo, i l'Asensi, no sé si es deia Construccions Asensi i tal, també comprava.

O sigui, gent de hospitalet bàsicament.

Sí, gent de Hospitalet i algú més que jo ara, en aquests moments, no... Així que estiguin en actiu recordo... que jo sàpiga en aquests moments no n'hi ha cap, però "bueno", moltes cases de per aquí els voltants estan fets amb ceràmica de "La Redentora".

I a banda d'empresaris que venien i us compraven (a tu no, però vaja), compraven lots grans de productes i així, hi havia també gent que arribava al barri que volia fer la caseta i venia a buscar-vos totxos i així?

Sí, i també hi havia algú que pre desgràcia o per... no per desgràcia sinò per manca de diners, al meu pare li havien demanat per tindre diguéssim... certs totxos que no podien vendre perquè tenien...

Defectuosos.

Exacte, i se'ls havien emportat.

Perquè això suposo que als anys 50 o 60 amb tota la immigració que va arribar a tot Hospitalet i a tota Catalunya en general, això es devia notar molt, no?

Sí, sí, jo... repeteixo, el Torrent Gornal l'hi conegut que era una riera. Les cases d'aquí, moltes per dir-te, estan fetes amb totxos de... amb ceràmica de "La Redentora", del carrer diguéssim, de l'Avinguda Masnou xamfrà amb carrer Florida n'hi ha dues o tres. Hi havia un constructor que es deia Pergon o "algo" així, i aquell comprava la ceràmica a ells.

Escolta, i en quant al tipus de gent que hi treballava a la fàbrica, era gent molt gran, hi havia gent jove, hi havia aprenents, entrava gent jove a aprendre l'ofici, fills de treballadors...?

Algú fill de... Jo ja no els vaig conèixer, el meu pare va ser reticent en que jo m'hi fiqués, el que passa que a lo millor quan jo podia entrar va ser quan ell va morir i no vaig poguer i tal. A l'època que jo conec eren gent normal, no sé, 40 anys i tal, d'aprenents en aquella època que jo recordi, no n'hi havia.

O sigui, que era gent ja adulta, gent gran.

Hi havia certes coses que tampoc no necessitaven diguéssim, una gran especialització, lo més complicat era el foc, llavors sí que aquí hi havia una sèrie de persones que tothom les coneixia de les bòviles...

CARA B:

Els del foc, repeteixo, sí que eren... perquè clar, tenien que controlar molt bé el foc i tal, i els que també podien ser especialistes però l'aprenien, eren els que colocaven els totxos perquè el foc els fes, no?, per lo demás, doncs gtreure i apilar era fàcil.

Perquè ara has comentat una cosa que m'has fet pensar de sobte, això que em deies ara, que els enforadors, la gent que treballava als forns i tot, que era gent que moltes vegades tenien més experiència, que eren coneguts per la seva feina i la pràctica que tenien, vol dir això que alguns d'ells treballaven en diferents bòviles o ajudaven a diferents bòviles?

No, lo que passa que si hi havia algú que per qualsevol motiu podia.. o una bòvila plegava o tenia un problema, aquella persona com sempre es dedicava a ser el fogoner, per dir-ho d'alguna manera, clar, anava a les bòviles i sempre podia trobar feina amb molta més

facilitat. Després ja, diguéssim, ara actualment, van amb gas natural o amb fuel, ja van amb aparells, els hi posen, els hi donen la temperatura i la màquina com aquell que diu ho fa tot, però clar, tenen que vigilar. En aquella època no, en aquella època tenien que ser ells els que vigilessin i cada “equis” temps tirar el carbó, no tirar-ne massa i tampoc no tirar-ne poc perquè si no s’apagava el foc, i era una mica així llavors. Era estar el torn que tinguessin i si per qualsevol motiu el que venia a rellevar no venia “pues” es tenia que quedar, no podia... Jo recordo a l’any 62, que hi va haver la gran nevada, que el pobre que li va tocar va empalmar no sé si dos o tres torns, sí, sí.

Pobret, devia d’estar...

No, ells allà fred no passaven, allà no passaven de fred.

Però realment va fer molt de fred aquell any.

Sí, però ells allà no passaven. “Bueno”, els meus pares vivien i tal i tampoc, diguéssim, cosa de menjar i tal... però clar, aquell home va tindre que allargar la jornada perquè el seu company amb la nevada no hi va poder arribar.

Recordes de quantes hores eren les jornades habituals de treball?

Els al principi debien fer 10 hores, després em sembla que les van baixar a 9, i jo recordo que ells havien treballat “hasta” els dissabtes tot el dia.

Clar, tu dius que això no para, dissabte i diumenge la bóvila funcionava?

Lo que paraven diguéssim, la cosa de fer totxos i fornir i desenfornar diguéssim, això sí que ho paraven, el “fin” de setmana ho paraven, però lo que no parava és el foc, el que passa que el foc a final de setmana el ralentitzaven, el feien una mica més... Llavors clar, com tenien espai, ells a lo millor estaven treient totxos per aquí i el foc estava en aquesta... Hi havia espai suficient perquè ni uns es trobessin i els altres quan arribessin a treure els totxos no els tinguessin calents, perquè clar, en aquella època no feien servir guants, feien servir una espècie de cosa de... no sé si era de camió o què, li feien un forat que se’l posaven aquí i amb això s’agafaven els totxos diguéssim. En aquella època no n’hi havia guants, ja et dic, era una cosa així quadrada, aquí li feien un forat, se’l posaven així i tal.

De quin material era això?

De la roda.

De neumàtic?

Sí, sí, com les albarques dels pagesos.

I a la bóvila hi vivia algú? Hi havia vigilant...?

Sí, apart del que feia de forner, hi havia un vigilant i vam viure nosaltres, els meus pares i jo, “bueno”, i la meva germana, clar.

I com era això de jugar de petit a dintre tot el recinte de la bóvila?

“Pues” allà podies jugar sense cap problema, tenies tot l’espai que volguessis, aigua, fang, lo que volguessis tenies. Podies amb les basses... diguéssim, on les feien, al costat hi havia un lloc que emmagatzaven aigua i allà s’hi feien capgrossos, anava a agafar capgrossos i si hi havia alguna rana també... era el jugar. Jo quan era petit em baixaven amb la vagoneta en que transportaven la terra, em baixaven i em pujaven...

Fins quin any hi va viure gent a dintre el recinte diguem?

Fins que va desaparèixer, que em sembla que va ser sobre el 75.

O sigui, fins l'últim moment.

Sí.

Clar, perquè tenir algú allà era una seguretat suposo per l'empresa, no?

Sí, exactament.

Perquè van haver casos així de robatoris o tal, de material?

Que jo sàpiga no, clar, certes coses el meu pare tampoc me les explicava, no? Però no, no crec que hi haguessin robatoris, lo màxim que s'en podien emportar eren totxos però tampoc... en aquella època tampoc no hi havia...

Escolta, i el tipus de gent que treballava, abans parlàvem de les edats, però per exemple, a aquesta primera època, aquest grup d'emprenedors que arriben aquí i monten tot això, eren gent catalana, era gent que havia vingut d'altres llocs, de València, de...?

No, no, tots eren catalans, sí, tots eren d'aquí.

I veu notar amb el pas dels anys, als anys 40, 50 i 60 sobretot, que va arribar tota la immigració, la bóvila es va nutrir de tota aquesta gent que venia nova?

La gent que va començar a treballar assalariada era gent que havia vingut de fora, uns potser per fer les obres del metro i els altres per altres motius i tal, llavors sí que hi havia gent de fora.

I recordes de casos que vingués gent amb experiències d'haver treballat a bóviles d'Andalusia o Extremadura o a on sigui?

No, que jo sàpiga això no.

O sigui, era gent que normalment arribava i es formava aquí.

Sí, venien aquí, demanaven si hi havia feina i si en aquell moment els necessitaven "pues" deien que sí. Llavors depen... repeteixo, va haver una època que el totxo manual ja no el feien, llavors les coses que es feien tampoc tenies que ser un gran especialista. Anar amb "cuidado" perquè clar, el totxo depen de com el manipulaves que encara estava tou, es feia malbé, no? Pe'ro "bueno", era gent normal, bé.

Escolta, el nom de La Redentora, ara pensava, saps per què?

Segons he llegit aquí no tenien nom perquè ells van començar amb... "Ladrilleries de Sants", després molta gent els coneixia per la bóvila dels mossos, i així.

Aquesta de la bóvila dels mossos sí que l'havia sentit a dir.

Clar, perquè era tot gent que potser quan van començar a fer la cooperativa era gent que no havien format famílies i tla, llavors la coneixien així. I el nom de... segons he llegit aquí, que jo tampoc ho sabia, el nom de La Redentora es veu que ve després de totes les vicissituds que van passar per poder portar a terme el projecte aquest que s'havien proposat i tal, un advocat amic d'ells els hi va dir com a anècdota o tal, com a redenció va dir: "Per què no li poseu el nom de La Redentora?"

Els hi va agradar i s'ho van quedar.

Exacte, van posar el nom de La Redentora.

Escolta, jo ara sí que ja no molesto més...

No, no, està tot aclarat? Hi ha algun dubte més?

No, l'únic que em quedava una mica d'això és si recordaves una mica el procés de tancament de la bóvila, perquè suposo que no va ser només la vostra, sinò que...

Sí, per dir, la d'aquí va ser l'última, jo diria que va ser l'última d'aquí Hospitalet, potser després que hi havia una darrera el cementiri, van ser les dues últimes que hi van haver a Hospitalet.

I tu perquè penses que es va deure el tancament de les bòviles?

Perquè... s'havia fet tot el... molts blocs i tal, clar, la gent ja es començava a queixar de problemes de pol·lució per dir-ho d'alguna manera i tal, i clar, tenien que portar el material i molta gent era gran i tal, i repeteixo, va haver uns afers... després de morir-se el meu pare i tal, i jo ja em vaig quedar desvinculat i ja no sé què va passar.

Però no saps que ningú agafés i portés la fàbrica a un altre lloc.

Que jo sàpiga no, que jo sàpiga no.

I tu com a persona que has viscut al barri i tot, realment haver tret les bòviles suposo que va canviar molt, no?, la fesomia del barri?

Sí, sí, sí, i tant.

Perquè molestaven les bòviles? O sigui, feien pudor, feien soroll?

"Bueno", més que res, com tractaven amb terra i fang i tal, vulguis o no quan feia una mica d'aire i tal la pols... Clar, on deixaven els totxos per carregar no estava asfaltat, era terra. Clar, allò era molt gran, clar, si feia un dia de ventada o d'allò s'aixecava pols i clar, la gent va començar a... I on tenien el procés de la maquinària vulguis o no feia soroll, i clar, si ells començaven a les vuit de la nit fins a les set de la tarda "pues bueno", era continuament i tal, i la gent es va començar a queixar i van decidir de plegar.

I t'agradaria per això que quedés alguna cosa al barri que marqués...?

Home, "pues" sí que m'agradaria, més que res un petit homenatge al meu pare, que el pobre tenia moltes idees i no li van sortir com ell volia o com ell pensava, "pues" sí m'agradaria diguéssim, o al menys que aquestes coses quedessin al Museu de Història de la ciutat com la primera cooperativa que va ser fundada a Espanya. Abans de ser La Redentora va ser la primera cooperativa fundada a Espanya.

"Bueno", ara això m'ho miro amb calma. Escolta Ramon, jo més que res per la gravació volia donar-te les gràcies de debó perquè tot i que tu no has treballat, ets una persona sensible i ho recordes molt bé i ho has sapigut transmetre molt bé. Així que moltíssimes gràcies.

De res, gràcies a vosaltres.